

УДК 343.12

В.В. ВЕРГЕЛЕС, Харківський національний університет внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНА РОЗРОБЛЕНІСТЬ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Ключові слова: підрозділи карного розшуку, теоретична розробленість, культурні цінності, незаконний обіг

Загострення незадовільного стану як світової економіки в цілому, так і економіки нашої держави зокрема, призводить до того, що сьогодні існують такі факти, як знецінення національної валюти, збільшення рівня інфляції, масові скорочення та звільнення людей з роботи, загальне знищення рівня заробітної плати та життя суспільства. Вказане призводить до того, що кількість вчинених злочинів постійно зростає, зокрема, збільшується незаконний обіг культурних цінностей, одержаних злочинним шляхом. На думку Л.О. Ужва та В.О. Петренко, це пояснюється тим, що єдиною стабільною «валютою» у складній соціально-економічній ситуації є культурні цінності, які можуть стати засобом обігу у ролі еквівалента грошей та засобом капіталовкладень [1, с.1]. Водночас вказане підтверджує й О.І. Хараберюш, який визначив, що у сучасних економічних реаліях грошова спроможність культурних цінностей зростає більше, ніж вартість дорогоцінних металів чи конвертованих валют, оскільки при середній вартості звичайного золота 20 доларів США за один грам, така ж вага «скіфського» золота коштує близько 7 тисяч доларів [2, с.120]. Разом із цим, емпіричні дані вказують, що схеми і способи незаконного обігу культурних цінностей постійно удосконалюються і часто носять міжнародний характер (коли організатор, відправник і одержувач знаходяться не тільки

в Україні, але й за кордоном). Зважаючи на вказане можна констатувати, що сьогодні виникла необхідність теоретичної розробленості питання протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей.

Взагалі, питаннями, пов'язаними з різними аспектами протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу майна, одержаному злочинним шляхом, приділяли увагу такі вчені, як С.А. Акимов, І.А. Архіпова, А.А. Бажин, В.А. Батенев, В.О. Біляев, Д.А. Бражніков, Т.А. Вінакова, В.І. Давидов, О.О. Дерев'ягін, О.О. Зуєв, С.В. Ігнатов, В.А. Ільчов, О.Н. Крапивіна, А.А. Лискін, В.Ф. Луговик, Л.А. Мазур, А.Є. Мілін, Б.Я. Нагіленко, В.В. Плукар, В.Е. Резунов, Н.В. Репіна, В.Г. Самойлов, В.В. Сергєєв, Л.І. Серебренникова, П.В. Сидоренко, Л.В. Семилетова, В.Б. Стукалін, В.С. Фецуц, О.С. Чернишов та Н.Н. Шардуба. Однак, слід відмітити, що більшість з них розглядало лише окремі складові незаконного обігу (придбання, збут, зберігання тощо) різного роду майна, причому жодним не виокремлювалось такий предмет незаконного обігу, як культурні цінності. Вказане й обумовлює актуальність дослідження, його метою є визначення стану наукової розробленості питання протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей.

Взагалі, окремими проблемами протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу майна, одержаного злочинним шляхом, у радянський період займалися такі вчені, як: С.А. Акимов, В.І. Давидов, В.А. Ільчов, В.Г. Камиш, А.А. Лискін, В.А. Лукашов, Б.Я. Нагіленко, В.Г. Самойлов, В.В. Сергєєв та інші.

Так, до наукових здобутків вказаних вчених можна віднести такі положення, як: 1) виокремлення характеристики способів збуту викраденого майна; 2) визначення особливостей організації оперативно-пошукової роботи в місцях можливого збуту викраденого майна; 3) визначення тактики виявлення осіб, які збувають та скуповують викрадене майно [3]; 4) виокремлення проблем, які ускладнюють ефективність розшуку викраде-

ного майна в місцях його вірогідного збуту; 5) визначення особливостей виявлення і оперативної розробки осіб, які систематично скуповують і продають викрадене майно; 6) окреслення питань стосовно розшуку і вилучення майна і цінностей, отриманих злочинним шляхом; 7) визначення предметів, які потрібно виявляти і вилучати, способів і місць їх зберігання; 8) дослідження організації і тактики виявлення власників цінностей і майна, отриманих злочинним шляхом, і місць їх зберігання; 9) окреслення тактичних особливостей під час проведення обшуку та інших слідчих дій з метою встановлення та вилучення цінностей і майна, отриманих злочинним шляхом [4]; 10) визначення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативної роботи підрозділів карного розшуку в місцях збуту викраденого майна.

Що стосується вітчизняних науковців, то у різних сферах юридичної науки вивчались різні аспекти незаконного обігу майна, в тому числі й культурних цінностей, одержаних злочинним шляхом. Так, у сфері кримінального процесу та криміналістики заслуговують на увагу дослідження таких вчених, як: Л.І. Аркуші, І.В. Басисти, В.К. Грищука, А.Ф. Волобуєва, О.Є. Користіна, В.Т. Нора, М.В. Салтевського, П.Л. Фріса, Б.В. Щура та ін. Однак, вказаними вченими здебільшого вивчався лише умовно близький за змістом процес «легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», або надавалось лише кримінально-правова характеристика окремих альтернативних протиправних діянь, передбачених статтею 198 Кримінального кодексу України «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом».

Водночас, у сфері оперативно-розшукової діяльності, у різних аспектах питанню незаконного обігу майна, в тому числі й культурних цінностей, одержаних злочинним шляхом, приділяли увагу такі вчені, як: А.В. Баб`як, В.О. Біляєв, Т.В. Вінакова, О.О. Деревягін, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, О.Ю. Зabloцька, О.О. Зуєв, О.Г. Колб, Л.А. Мазур,

Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, Е.В. Рижков, М.В. Стацак, В.Є. Тарасенко, А.М. Ханькевич, О.В. Черков, В.В. Шендрик, О.О. Юхно та ін. Враховуючи предмет нашого дослідження, вважаємо доцільним розглянути праці деяких із перелічених вчених.

Перш за все, серед сучасних вітчизняних дисертаційних робіт на увагу заслуговує робота Л.А. Мазур на тему: «Протидія підрозділами карного розшуку незаконному обігу майна, одержаного злочинним шляхом». Так, авторка вперше в оперативно-розшуковій діяльності за часів незалежності надає:

1) інтерпретацію поняття «обіг майна, одержаного злочинним шляхом», змістом якого є заздалегідь не обіцяні діяння окремих осіб чи груп у вигляді перевезення, пересилання, придбання, зберігання чи збуту майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

2) пропозиції, спрямовані на удосконалення тактики протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом;

3) спираючись на аналіз емпіричного матеріалу та погляди науковців, загальну характеристику обігу майна, одержаного злочинним шляхом;

4) напрями підвищення ефективності організації протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом [5, с.12].

Крім того, авторкою спираючись на аналіз емпіричного матеріалу та погляди науковців, загальну характеристику обігу майна, одержаного злочинним шляхом, удосконалено напрями підвищення ефективності організації протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом. Водночас, Л.А. Мазур продовжила вивчення щодо удосконалення правового регулювання протидії підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом, визначення перспективних напрямків удосконалення взаємодії підрозділів карного розшуку з

іншими підрозділами органів внутрішніх справ під час протидії обігу майна, одержаного злочинним шляхом та рекомендації щодо форм взаємодії підрозділів карного розшуку з різними суб'єктами під час протидії обігу майна, одержаного злочинним шляхом.

Разом із тим, Л.А. Мазур розглядаючи питання протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу майна, одержаного злочинним шляхом, не приділяє окремої уваги такому предмету вказаного злочину, як культурні цінності, а вивчає загальний предмет протиправної діяльності – усі види майна. Водночас, враховуючи специфічність виявлення, попередження та припинення, а також досудового розслідування вказаних злочинів, можна констатувати, що лише окремі положення вказаної роботи становлять інтерес.

Слід відмітити й дисертаційні дослідження О.Ю. Зуєва («Протидія підрозділами карного розшуку незаконному збуту майна, одержаного злочинним шляхом») та Т.А. Вінакової («Протидія підрозділами карного розшуку придбаванню майна, одержаного злочинним шляхом»).

Так, серед положень дослідження О.Ю. Зуєва становить інтерес умовивід про те, що час зберігання викраденого майна знаходиться в залежності від виду злочину, що був вчинений, виду майна, яке було викрадене та цілей, заради яких особи його здобули злочинним шляхом [6, с.8]. Водночас, у процесі дослідження О.Ю. Зуєвим встановлено, що підшукування каналів збуту майна, одержаного злочинним шляхом, відбувається наступними способами:

1) шляхом використання комп'ютерних технологій (електронні торговельні площадки, сайти оголошень тощо) – 54 %;

2) шляхом використання засобів масової інформації (розміщення оголошень у газетах, радіо тощо) – 15 %;

3) через залучення третіх осіб – 31 % [6, с.11].

Внаслідок проведеного аналізу емпіричного матеріалу, О.Ю. Зуєвим також виділено найбільш розповсюджені канали збуту майна, одержаного злочинним шляхом, а саме:

1) здача майна, одержаного злочинним шляхом, до ломбардів (27 %);

2) продаж професійним скупникам викраденого (38 %);

3) продаж знайомим (7 %);

4) продаж випадковим покупцям (15 %);

5) продаж у вигляді обміну за надану послугу (наприклад, водієві за послуги таксі) (3 %) [6, с.13].

Разом з цим, вказаний науковець зазначає, що кожному із наведених каналів збуту притаманні свої особливості, які виражаються в залежності від виду майна, яке збувається, зокрема:

1) у ломбарди, найчастіше, здають: ювелірні вироби (88 %); дрібну побудову техніку (9 %); інші предмети (3 %);

2) професійним скупникам викраденого, як правило, збувають: антикваріат, в тому числі, ювелірні вироби (зокрема, ручної роботи) (89 %); транспортні засоби (94 %); електротехніку (мобільні телефони, планшети, побудова техніка) (58 %);

3) знайомим: побутову техніку (мікрохвильові печі, пилососи, телевізори тощо) (87 %); дрібну будівельну техніку (бензо-, електропили, шурупокрути, дрилі тощо) (74 %);

4) випадковим покупцям в основному збувають дрібну побудову техніку, яку продають під видом власної: мобільні телефони – 22 %; планшети – 21 %; плеєри – 17 %; відеокамери – 8 %; автомобільні відео реєстратори – 15 %; автомагнітоли – 17 %; - інше – 10 % [6, с.14].

Аналізуючи положення дисертаційного дослідження О.Ю. Зуєва, можна дійти висновку, що незаконний обіг культурних цінностей вказаним вченим був розглянутий фрагментарно, здебільшого лише як підвид майна, одержаного злочинним шляхом, що збувається.

Аналогічного висновку можна дійти, проаналізувавши положення Т.А. Вінакової, однак із поправкою на те, що вказана вчена розглядає окремий аспект незаконного обігу майна, одержаного злочинним шляхом, в тому числі й культурних цінностей – придбання. Принагідно зазначимо, що для нашого дослідження становить інтерес умовивід

Т.А. Вінакової про те, що 78 % осіб, які придбають культурні цінності, одержані злочинним шляхом, мають вищу освіту, інтелектуально розвинуті на високому рівні, та вчиняють злочинну діяльність попередньо ретельно обдумавши кожну деталь (маючи підроблені документи наприклад: завчасно підшуковують або придбавають фальшиві копії речей; інколи до вказаних осіб, відносяться високопосадовці та особи з високим рівнем достатку, які є колекціонерами різного роду). Тобто, положення дисертаційного дослідження Т.А. Вінакової здебільшого цікаві при дослідженні питання характеристики осіб, які вчиняють незаконний обіг культурних цінностей [7, с.11].

Водночас, слід відмітити, що окремої уваги заслуговують роботи, присвячені окремим аспектам протидії вчиненню контрабанди культурних цінностей, зокрема: Є.П. Гайворонського, О.О. Кравченка, О.С. Мільчуцької, Ю.А. Молчанова, Є.П. Озернюка, О.І. Харабєрюша, Я.В. Фурамана. Так, О.І. Харабєрюш, розглядаючи питання особливостей протидії контрабанді культурних цінностей, визначає, що рівень контрабанди культурних цінностей складає в середньому 30 злочинів на рік і становить 3 % у структурі всієї контрабанди (2001 рік – 1,7 %; 2002 – 2,7 %; 2003 рік – 2,2 %; 2004 рік – 3,9 %; 2005 рік – 2,8 %; 2006 рік – 4,9 %; 2007 рік – 3,9 %, 2008 рік – 3,3 %, 2009 рік – 4,4 %; 2010 рік – 6,3 %, 2011 рік – 5,1 %) [2, с.121]. При вчиненні злочину корисливі мотиви мали місце у 89,5 % випадків, некорисливі – у 10,5 %. Предметом злочину були ікони у 25,6 % випадків, монети – 20,9 %, медалі й ордени – 11,6 %, картини – 9,3 %, археологічні предмети – 7 %, інше – 25,6 %. Разом із цим, вказаний вчений зробив висновок, що досліджуваний злочин має високий рівень латентності, який згідно з наведеними експертними оцінками може сягати 90 % від усіх фактично вчинених злочинів [2, с.122]. Протягом 2001–2011 років динаміка контрабанди культурних цінностей складала більш 129 %. Що стосується «географії» контрабанди культурних цінностей, то вона вчинюється в основному на західному кордоні України й у міжнародних аеропортах (насам-

перед, ідеться про Державний міжнародний аеропорт «Бориспіль»). У 20 % контрабанди культурних цінностей мало місце незаконне переміщення цих предметів до Російської Федерації, у 10 % – до інших країн СНД, у 20 % – до Польщі, у 36,7 % – до інших країн ЄС, у 13,3 % – до інших країн світу [2, с.122].

Разом із тим, враховуючи зазначене та детально аналізуючи роботи, присвячені протидії контрабанді культурних цінностей, можна констатувати, що з точки зору проблеми протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей, вказані роботи не охоплюють усі складові незаконного обігу, а здебільшого лише у аспекті незаконного переміщення культурних цінностей через державний кордон України, та, по-друге, протидія контрабанді культурних цінностей – злочин, що є підслідний органам Служби безпеки України, а незаконний обіг вказаних предметів – МВС України, до складу якого входять й підрозділи карного розшуку.

Аналізуючи стан наукової розробленості питання протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей, слід відмітити, що сьогодні відсутнє комплексне монографічне дослідження з окресленої проблематики. Водночас, результати опитування працівників карного розшуку дозволили зробити умовивід про те, що сьогодні існують ряд проблемних аспектів в процесі протидії вказаними підрозділами незаконному обігу культурних цінностей, зокрема: відсутність у практичних працівників розуміння змісту і складових незаконного обігу культурних цінностей; відсутність науково-практичних рекомендацій у підрозділах карного розшуку з питань організації та тактики протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ужва Л. О. Суспільна небезпечність контрабанди культурних цінностей як визначальна ознака злочину / Ужва Л. О., Петренко В. О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legalactivity.com.ua/index>.

php?option=com_content&view=article&id=521%3A100513-00&catid=70%3A5-0513&Itemid=86&lang=ru

2. Харабериуш О. І. Особливості оперативно-розшукового забезпечення протидії контрабанді культурних цінностей проблеми правознавства та правоохоронної діяльності / Харабериуш О. І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEWj329ik2v7JAhWHv3IKHXnTD B4QFggiMAE&url=http%3A%2F%2Fdli.donetsk.ua%2Findex.php%3Foption%3Dcom_rokdownloads%26view%3Dfile%26task%3Ddownload%26id%3D858%253A---q---q--1-52-2015%26Itemid%3D413&usq=AFQjCNG_6-N41sTY0w2jY4SEMOhdox2-SA&bvm=bv.110151844,d.bGQ.

3. Облаков А. Ф. Организация и тактика раскрытия и расследования краж личного имущества на железнодорожном транспорте : учеб. пособие / А. Ф. Облаков. – Хабаровск : Хаб. ВШ МВД СССР, 1986. – 96 с.

4. Гуров А. И. Предупреждение и раскрытие карманных краж : учеб. пособие /

А. И. Гуров. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1985. – 96 с.

5. Мазур Л. А. Протидія підрозділами карного розшуку обігу майна, одержаного злочинним шляхом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А. Л. Мазур. – Львів, 2013. – 20 с.

6. Зуев О. Ю. Протидія збуту майна, одержаного злочинним шляхом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика, судово-медична експертиза, оперативно-розшукова діяльність» / О. Ю. Зуев. – Х., 2015. – 20 с.

7. Вінакова Т. А. Протидія підрозділами карного розшуку придбаванню майна, одержаного злочинним шляхом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика, судово-медична експертиза, оперативно-розшукова діяльність» / Т. А. Вінакова – Х., 2015. – 20 с.

Вергелес В. В. Теоретична розробленість питання протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей / В. В. Вергелес // Форум права. – 2015. – № 5. – С. 22–26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_5_6.pdf

Проаналізовано наукові праці з різних сфер юридичної науки, в яких, в окремих аспектах, вивчалось питання протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей. Визначено напрямки, які потребують поглибленого вивчення з боку науковців.

***

Вергелес В.В. Теоретическая разработанность вопросов противодействия подразделениями уголовного розыска незаконному обороту культурных ценностей

Проанализированы научные работы в различных сферах юридической науки, в которых, в отдельных аспектах, изучался вопрос противодействия подразделениями уголовного розыска незаконному обороту культурных ценностей. Определены направления, которые требуют углубленного изучения со стороны ученых.

***

Vergeles V.V. Theoretical Developed of the Issues of Combating Divisions Criminal Investigation Trafficking in Cultural Property

Analyzed research work in various areas of legal science, which, in some respects, the issue has been studied to counter divisions Criminal Investigation trafficking in cultural property. The directions, which require in-depth study by scientists made.